

Accountant let op: management kiest bij verslaggevingsfraude eerder voor omissie dan voor actie!

Een manager die fraudeert in de jaarrekening zal proberen zijn bedrog te verbergen. Als de accountant de bijbehorende afwijking ontdekt, wat zegt de manager dan om niet als fraudeur te worden bestempeld? Het meest waarschijnlijke scenario is dat de manager de afwijking zal presenteren als een onbewust gemaakte fout. En het is niet onwaarschijnlijk dat de accountant vervolgens akkoord gaat met deze verklaring, met alle gevolgen van dien. Oppassen dus.

Maar hoe krijgt een manager de accountant zover? Het antwoord ligt zo voor de hand, dat dit lange tijd is onderschat: de manager laat het liefst acties achterwege.

Fout-verhaal bij afwijking is meest aannemelijk bij 'omissie'

De fout-verklaring van een manager is plausibeler als een transactie helemaal niet is geboekt (een omissie), ten opzichte van het verkeerd boeken van een transactie (een actie). De accountant zal een omissie dus eerder als een onopzettelijke fout zien dan als fraude.

'Maar fouten komen toch veel vaker voor dan daadwerkelijke fraude?', zal menigeen beweren. 'Dat is toch een bekend statistisch gegeven?'

Recent onderzoek van Erin Hamilton en Jason Smith stelt juist deze aanname ter discussie. Zij onderzoeken of omissies van transacties een fraudemethode vormen die succesvol onder de radar van de accountant is gebleven.

Mocht deze redenering kloppen, dan biedt dit nieuwe handvatten voor het fraudeonderzoek. De professioneel-kritische houding mag niet automatisch verminderen bij het vinden van fouten die zijn ontstaan door omissies.

Fraude is meestal geen verklaring voor afwijkingen: maar is dat terecht?

Bestaand onderzoek toont aan dat de meeste fraudes bestaan uit actieve handelingen, zoals het boeken van niet-bestaande omzet of het vroegtijdig boeken van omzet. Veel minder fraudes vinden volgens onderzoek plaats door omissie van transacties, bijvoorbeeld het niet boeken van kosten. Dat blijkt onder andere uit het meest recente COSO-frauderapport.

De vraag is of deze conclusie wel juist is. Een alternatieve verklaring is namelijk dat omissies nu eenmaal een grotere kans hebben om niet als fraude te worden aangemerkt.

Ook de psychologie-literatuur laat zien dat individuen 'moreel verwerpelijke uitkomsten' liever niet tonen, dan dat ze deze uitkomsten actief aanpassen. Een voorbeeld uit de literatuur is dat het actief vergiftigen van iemand als meer negatief wordt beschouwd

dan het bewust onthouden van een tegengif bij vergiftiging. Terwijl de intentie dezelfde is, wordt het actief vergiftigen als minder ethisch gezien. Zelfs als de gevolgen van het niets doen ernstiger zijn, wordt het soms als minder slecht gezien.

Dat deze strategie in tal van situaties kan worden ingezet door kwaadwillenden is niet zo vreemd. Het is voor derden nu eenmaal niet eenvoudig om intenties te beoordelen als er geen handeling heeft plaatsgevonden. Het gebrek aan handelen levert geen bewijsmateriaal op.

Van dit fenomeen kunnen managers die willen frauderen met de financiële verslaggeving natuurlijk gebruikmaken. Toch is dat niet eerder onderzocht. Hamilton en Smith brengen daar verandering in.

Laten we dit eens onderzoeken!

Het uitgangspunt bij het onderzoek van Hamilton en Smith is dat een omissie (dus: het achterwege laten van een boeking die wel had moeten plaatsvinden) in het kader van de jaarrekening meestal leidt tot een *understatement*, terwijl een actie meestal leidt tot een *overstatement*. Zij richten zich daarbij vooral op het te laag weergeven van kosten (door het niet boeken daarvan) en het te hoog voorstellen van de omzet.

Hamilton en Smith hebben onderzocht wat de voorkeursfraudemethode van managers is bij het manipuleren van de externe verslaggeving. Daarna is aan externe accountants gevraagd hoe waarschijnlijk zij het vinden dat een gevonden afwijking bewust door het management is veroorzaakt.

De onderzoekers kijken dus zowel naar de strategie die managers hanteren om te frauderen als naar de vraag of die strategie wordt doorzien door externe accountants.

Zij doen dit aan de hand van enkele experimenten. Aan de hand van een casus wordt aan 58 managers (met ervaring op het gebied van externe verslaggeving) gevraagd op welke wijze zij de winst zouden sturen: via een verkeerde boeking van een transactie of door het weglaten van een transactie. Na die beslissing is aan de managers gevraagd hoe ze die fraude in gang zouden zetten, met wederom de vraag: doe je dat door het aanpassen of door het weglaten van informatie in onderliggende documenten?

Aan 108 controlerend accountants werd vervolgens gevraagd om in schatten hoe waarschijnlijk zij de fraudebedoeling van de managers achten bij het aantreffen van een afwijking als gevolg van een omissie en het vinden van een afwijking als gevolg van een aangepaste transactie.

De resultaten: eerder ingrediënten weglaten dan 'cooking the books'

De resultaten laten zien dat managers een voorkeur hebben voor het weglaten van een kostenpost ten opzichte van het verkeerd boeken van een omzetransactie. Ook als zij de onderliggende documenten beïnvloeden om deze uitkomst te bereiken, kiezen ze eerder voor een omissie dan voor een aanpassing. Kortom: 'less is more'.

De resultaten laten ook zien dat managers strategisch kiezen voor omissies, omdat zij van mening zijn dat die als minder doelbewust overkomen op derden, bijvoorbeeld accountants. En ze denken bovendien dat omissies überhaupt minder vaak worden ontdekt.

Accountants beoordelen een afwijking als minder doelbewust (qua fraude) als het gaat over een omissie in vergelijking met actieve vormen van manipulatie. Accountants besluiten vervolgens ook tot minder werkzaamheden in het geval van omissies.

Deze resultaten suggereren dat de methodes die door managers worden gekozen om te frauderen met de externe verslaggeving, tevens de methodes zijn waarvan de accountants minder waarschijnlijk achten dat ze een fraudeleuze oorzaak hebben.

Aangezien een omissie ook bij omzet kan gebeuren en een actieve manipulatie ook bij kosten is een derde experiment gedaan. Ook daar komt uit naar voren dat accountants minder skeptisch omgaan met afwijkingen die samenhangen met omissies (in plaats van aanpassingen).

Take-aways voor praktijk en regelgeving

Het onderzoek laat zien dat accountants afwijkingen die het gevolg zijn van omissies ten onrechte bestempelen als fouten, terwijl het eigenlijk fraudes zijn. Dat vraagt om educatie en training waarbij 'awareness' voor deze onderbelichte fraudestrategie wordt gekweekt en die zorgt voor een meer skeptische houding ten opzichte van afwijkingen als gevolg van omissies.

Het onderzoek geeft ook een mogelijke verklaring voor de bevinding dat fraudes vaak te boek staan als actieve manipulatie van transacties ('most frauds involve the improper recording of revenues'). Misschien zijn veel fraudes als gevolg van omissies onterecht niet als zodanig herkend.

Referentie

Deze bijdrage is gebaseerd op het artikel 'Error or Fraud? The Effect of Omissions on Management's Fraud Strategies and Auditors' Evaluations of Identified Misstatements' van Erin L. Hamilton en Jason L. Smith (University of Nevada, Las Vegas). Het artikel is gepubliceerd in The Accounting Review in januari 2021, pp. 225-249.

Wat zeggen de ISA's hierover?

Verantwoordelijkheid van de accountant en evaluatie controleinformatie

Volgens de accountantscontrolestandaarden moet de accountant zoeken naar materiële afwijkingen (ISA 240:5). En bij het vinden van een afwijking, moet de accountant bepalen of er sprake is van een fout of van (mogelijke) fraude (ISA 240:35). Indien sprake is van mogelijke fraude moet de accountant verdere stappen ondernemen. Uiteraard heeft de beslissing of een afwijking een fout betreft of een mogelijke fraude forse gevolgen voor het vervolg van de accountantscontrole (ISA 240:35-36).

Strategieën voor fraude

Als het management van een onderneming uit is op het bewust verkeerd weergeven van informatie in de jaarrekening, dan kan dat (bijvoorbeeld) door het verkeerd voorstellen van zaken of door het opzettelijk nalaten van het vastleggen van transacties (ISA 240:6). De fraude kan zowel plaatsvinden in de daadwerkelijke vastleggingen, of in de onderliggende documenten (ISA 240:A3).